

YAPILANDIRMACI YAKLAŞIMIN TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ KÖKENLERİ: İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Eyüp CÜCÜK** - Fadıl ŞİRAZ*** - Emrah Berkant PATOĞLU****

Öz

Bu araştırmanın amacı; Türk eğitim tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olarak bilinen İsmayıl Hakki Baltacioğlu'nun eğitimle ilgili bazı görüşlerinin yapılandırmacı yaklaşımdaki öğretmen rolleri açısından incelenerek değerlendirilmesidir. Nitel araştırma yöntem ve teknikleriyle oluşturulan bu araştırma, durum çalışması deseninde yürütülmüştür. Bu kapsamda yapılan kapsamlı alanyazın taraması sonucunda Baltacioğlu'nun yapılandırmacı yaklaşıma uygun görüş ve fikirlerinin bulunduğu tespit edilen, çeşitli tarihlerde yayınlanan eğitimle ilgili bazı makale ve kitapları araştırmanın veri kaynağı olarak belirlenmiş ve doküman analizine tabi tutulmuştur. Yapılan analiz ve incelemelere göre; Baltacioğlu, yapılandırmacı kurama paralel olarak, öğretmenlerin öğrenme-öğretme sürecinde bir rehber vazifesi görmesi ve ayrıca bunu yaparken; bireyin psikolojik özellikleri ve bireysel farklılıklarına dikkat etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, bireyi merkeze alan ve öğrenci merkezli eğitim ortamlarının oluşturulması, okulun hayata hazırlıktan ziyade hayatın kendisi olarak kabul edilmesi, öğrencilere hazır bilgi verilmesi yerine bunu kullanmayı öğretmenin amaçlanması, bireyin irade ve karar verme yeteneğinin geliştirilmesi, öğrenme sürecinde gözlem ve deneyleri sıkça kullanılması, yaparak-yaşayarak öğrenmenin etkin olması vb. birçok noktada birbiriyle örtüşen ilke ve görüşlerin bu-

* Bu çalışma, 12-13 Nisan 2016 tarihleri arasında İstanbul Aydın Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Yükseköğretimde Yeni Eğilimler Kongresi: Değişime Ayak Uydurmak" adlı kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

** Doktora Öğrencisi / Araştırma Görevlisi, Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, cucukeyup@gmail.com

*** Doktora Öğrencisi / Öğretmen, Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, fadilsiraz@yahoo.com

**** Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, emrahberkant@gmail.com

lunduğu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, Baltacıoğlu'nun "yaratıcı bir sanatkar" rolünü atfettiği ideal öğretmen tasavvuru ile yapılandırmacı eğitim anlayışındaki öğretmen rolleri arasında ciddi benzerlikler bulunduğu anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Yapılandırmacı Öğretmen, Türk Eğitim Tarihi.

**The Origins Of The Constructivist Philosophy Of Education In
Turkish History Of Education:
The Examination Of İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu's Educational
Viewpoint**

Abstract

The main aim of this study is to examine and evaluate İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu's educational viewpoint as a prominent figure in Turkish history of education in terms of teacher roles in constructivist philosophy of education. It is a qualitative case study. Based on the findings of a comprehensive literature review, Baltacıoğlu's articles and books related to education published on various dates were found to be the main source of research data and subjected to document analysis. According to the research results, in accordance with constructivist theory Baltacıoğlu was in the opinion that teachers should act as a guide in teaching and learning process considering the psychological features and individual differences. Moreover, a great many overlapping principles and ideas were detected such as the creation of a student-centered learning environment, adoption of the idea that school is the life itself rather than a kind of preparation for life, highlighting the use of school knowledge in practical terms, development of the individual's self-control and decision making skills, the frequent use of experiments and observations and the prevalence of learning through experience in the learning process. Thus, it was concluded that there are salient similarities between Baltacıoğlu's vision of ideal teacher "A creative artist" and teacher roles in the constructivist philosophy of education.

Keywords: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, A Constructivist Teacher, Turkish History of Education.

Giriş

Yapılandırmacılık, bireyin aktif bir şekilde bilgiyi kendi zihninde yapılandırdığı görüşüne dayanan günümüz dünyasında oldukça popüler bir öğrenme modelidir. Bununla birlikte, geleneksel öğrenme model ve yaklaşımlarından farklı bir şekilde öğrenme-öğretme sürecini yönlendiren bir kuramı, yaklaşımı, bilgi ve öğrenme felsefesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım temel olarak, bilginin her bir öğrenen tarafından bireysel olarak yapılandırıldığı ve bireysel özellikler ile öğrenme ortamının bu süreçte esas rol oynadığını savunur. Öğrenen etkinliklerinin ön planda olduğu yapılandırmacı yaklaşımın doğasında bilginin şekli, öğrenme ortamı, öğrenme-öğretme süreci ve özellikle de öğretmen rolleri gibi hususlarda kendine has özellikler bulunmaktadır.

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımındaki öğretmen rolleri, geleneksel yaklaşımdaki öğretmen rollerinden farklılık gösterir. Bir öğrenme yaklaşımı olan yapılandırmacılık, bilimsel olarak öğrenme süreci göz önüne alındığında bireye tam öğrenme ve üst düzey düşünme becerileri kazandırmaya en uygun yaklaşımlardan birisi olması yönüyle öne çıkmaktadır. Yapılandırmacı

yaklaşımında öğretmenin rolü, bilginin yapılandırılması sürecinde öğrenenlere uygun olanaklar sağlayacak bir yönlendirici olmaktır.¹ Diğer bir deyişle “Yapılandırıcı Öğretmen” bilgiyi dağıtmakla değil, öğrencilerin bilgiyi inşa etmesine teşvik etme ve olanak sağlamakla mükelleftir.² Bu süreçte, öğrenen daha aktif bir rol almaktadır. Öğrenen-öğreten arasında daha ileri düzeyde bir etkileşimin gerçekleşmesi gerekir.³ Öğrencilere, onların şüphe ve merak ettikleri olayların üzerine gidip doğru bilgilere ulaşmaları için fırsatlar verilmelidir.⁴ Ayrıca bu yaklaşıma göre öğretmen öncelikle sınıftaki öğrencilerin kavrama güçlüklerini ve çeliştikleri durumları onlara sunarak öğrencilerin zihninde şaşkınlık oluşturmalıdır. Daha sonra öğretmen yeni bilgiyi sunarak sorularla öğrencileri araştırma ve sorgulamaya yöneltmelidir.

Alanyazında belirlenmiş olan yapılandırıcı öğretmen rollerinin farklı yazarlar tarafından değişik şekillerde tabir edilmesine karşın; bu roller genel olarak içerik açısından birbiri ile benzer ve birbirini destekleyen bir görünüm arz etmektedir. Buna göre yapılandırıcı öğretmen çağdaş, kendini yenileyebilen, bireysel farklılıkları dikkate alan, öğrenenlere öğrenme yaşantıları sağlayan ve öğrenenlerle birlikte öğrenen, öğrenenleri yönlendirebilen, bilgiyi doğrudan vermek yerine öğrenenlerin bilgiye ulaşmaları için onlara yol gösteren, araştırmaya teşvik eden, öğrenenlere ipuçları veren ve sürekli kendisini geliştiren öğretmendir.⁵

Yapılandırıcı yaklaşımın temel ilkeleri J. Piaget, L.S. Vygotsky, E.V. Glasersfeld vd. gibi bilim insanlarının görüşlerinden kaynak alınarak ortaya konulmuştur. Bu bilim insanlarının yapılandırıcı yaklaşımı ortaya çıkaran ve temel ilkelerini belirleyen fikirlerinin felsefi temelleri ise -İlk Çağ tarihine kadar geri götürülerek- Sokrates, Aristoteles, J. Locke, Berkeley, Immanuel Kant, F.W. Nietzsche, G. Viko, J. Dewey, Thomas S. Kuhn, L. Wittgenstein vs. düşünürlerle ilişkilendirilmektedir. Böyle bir ilişkilendirmeyle, yapılandırıcılığın oldukça eskiye dayanan bir görüş olduğuna ve tarihsel süreç içerisinde evrimleşerek bugüne geldiğine ve buradan hareketle felsefi temellerinin sağlamlığına vurgu yapılmaya çalışılır. Öyle ki; ilgili alanyazında yapılandırıcılığın tarihi ve felsefi kökenleriyle ilgili bilgi veren çalışmaların büyük bir kısmı bunu savunmaktadır.⁶ Bu, bir anlamda doğru olmakla beraber,

¹ Keith S. Taber, “Chemistry Lessons for Universities: A Review of Constructivist Ideas”, *University Chemistry Education*, Volume: 4, Number: 2, London 2000, p. 63-72.

² Catherine Twomey Fosnot, *Oluşturmacılık: Teori, Perspektifler ve Uygulama*, Çev. Soner Durmuş, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara 2007.

³ Jacqueline Grennon Brooks - Martin G. Brooks, *In Search of Understanding: The Case for Constructivist Classrooms*. Association for Supervision and Curriculum Development, Prentice Hall, New York 1993.

⁴ Jacqueline Grennon Brooks - Martin G. Brooks, “The Courage to be Constructivist”, *Educational Leadership*, Volume: 57, Number: 3, USA, November 1999, p. 18-24.

⁵ Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*, Ayrıntı Matbaacılık, 22. Baskı, Ankara 2015; Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, 21. Baskı, Ayrıntı Matbaacılık, Ankara 2015.

⁶ Brooks - Brooks, *a.g.e.*, 1993; Dolgun Aslan - Hasan Aydın, “Yapılandırıcı Öğretim Kuramının Felsefi Paradigmaları: Bir Derleme Çalışması”, *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, Uşak 2016, s. 56-71; Hasan Aydın, “Eleştirel Aklın Işığında Postmodernizm, Temel Dayanakları ve Eğitim Felsefesi”, *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:

bu yaklaşımın Türk eğitim ve kültür tarihindeki kökenleri ve bu yaklaşıma uygun kıymetli görüş ve fikirleri bulunan eğitimcilerin mevcudiyeti görmezden gelinmektedir.

Türkiye’de söz konusu Batı menşeli isimlere hak ettiği değer verilirken; yapılandırmacı yaklaşıma öncü fikirleri bulunan Türk eğitim bilimciler hesaba katılmamıştır.⁷ Her durumda Batı medeniyetini öne çıkararak ve kendi özgün değerlerini araştırıp sorgulamaya fırsat dahi vermeyen modern bilimsel paradigmalardan tahakkümüne esir olmuş yaklaşımların etkisiyle Türk eğitim tarihinin sayfaları olması gerektiği şekilde okunamamıştır. Nitekim yapılandırmacı modele temel oluşturan öğretmenin rehberlik esasına dayalı görev ve rolü, öğrenende bilginin oluşturulması ve inşası vs. düşünceler, Türk eğitim tarihinin önemli şahsiyetlerinden olan Mustafa Satı Bey ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun eğitimle ilgili yazmış oldukları eserlerde görülebilmektedir. Tonbuloğlu, çalışmasında; Mustafa Satı Bey’in 1912 yılında yayınlanan Fenn-i Terbiye adlı eserini inceleyerek hem Mustafa Satı Bey’in günümüz yapılandırmacı yaklaşıma temel oluşturabilecek yönlerini hem de benzer olmayan yönlerini araştırmıştır.⁸ Buna göre iki farklı değerlendirme noktası arasında; bireyi merkeze alan, öğrenci odaklı eğitim ortamlarının oluşturulması, okulun yaşama hazırlıktan ziyade yaşamın kendisi olarak kabul edilmesi, öğrencilere hazır bilginin verilmesi yerine bunu kullanmanın öğretilmesinin amaçlanması, öğrenci iradesinin ve bireysel karar verme kabiliyetinin geliştirilmesi, ilk elden gözlemler ve yaparak öğrenme konularında benzerlik görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer yandan İ.H. Baltacıoğlu’nun şimdiye kadar bu çerçevede değerlendirilmemiş ve bu yöndeki müstakil bir çalışmada ele alınmamış olan söz konusu fikirleri, bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. 1886-1978 yılları arasında yaşamış olan Baltacıoğlu, Türk eğitim tarihine muhtelif açılardan büyük hizmetleri bulunan değerli bir maarif emektarıdır. Baltacıoğlu, yaşamış olduğu dönem itibarıyla hem Osmanlı son döneminin hem de yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim sistemlerinin tarihi gelişimini yakından tanıyan ve bu sistemler içerisinde yetişmiş biridir. İlk ve orta öğrenimini İstanbul’da tamamlamıştır. Başarılı geçen bir eğitim döneminin ardından yine İstanbul’da başladığı memuriyet hayatında; eğitim kurumlarında öğretmenlik, çeşitli kademelerde yöneticilik, Darülfünun’da profesörlük, dekanlık, rektörlük ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde milletvekilliği görevlerinde bulunarak devam etmiştir.⁹

1, Sayı: 1, Çanakkale 2006; Hasan Aydın, *Felsefi Temelleri Işığında Yapılandırmacılık*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2012; Mehmet Arslan, “Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl: 40, Sayı: 1, Ankara 2007, s. 41-61; Eda Erdem - Özcan Demirel, “Program Geliştirmede Yapılandırmacılık Yaklaşımı”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 23, Ankara 2002, s. 82-83.

⁷ Levent Eraslan, “Unutulan Büyük Eğitimci: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Eğitimci Dergisi*, Ankara 2013, s. 42-44.

⁸ Betül Tonbuloğlu, “Mustafa Satı Bey’in Görüşleri Doğrultusunda Yapılandırmacılık Anlayışına Farklı Bir Bakış Açısı”, *Electronic Turkish Studies*, Volume: 9, Issue: 8, Ankara 2014, p. 841-852.

⁹ Kemal Aytaç, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl: 17, Sayı: 1, Ankara 1984, s. 237-248; Hamza Altın, “II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmayıl

Baltacıoğlu, çalışma hayatının ilk yıllarında, pedagoji ve elişleri öğretimi konularında araştırma ve incelemede bulunmak amacıyla 1910 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. Bu Avrupa seyahatinde sırasıyla Paris, Londra, Brüksel, Cenevre, Zürih, Bern, Lyon, Berlin gibi Avrupa'nın önemli merkezlerinde bulunmuştur. Avrupa'da bulunduğu sıralarda modern eğitim yöntem ve tekniklerini inceleme fırsatı bularak eğitim bilimleri alanında kendini iyi bir şekilde geliştirmiştir.¹⁰ Buralarda edinmiş olduğu uluslararası deneyimin eğitim düşüncesinin oluşumu ve gelişiminde önemli payı olduğunu kendi yazılarında ifade etmiştir.¹¹

Baltacıoğlu, yaşadığı dönemde toplumun eğitim sorunlarıyla oldukça ilgilendiği, bu sorunlar üzerine yaptığı incelemelerini ve bunların çözümüne dair fikir ve görüşlerini beyan ettiği çok sayıda kitap ve makale yazmıştır. Kaleme aldığı eserlerden ve onu anlatan farklı kaynaklardan yola çıkılarak, Baltacıoğlu'nun çok yönlü kişiliği ve fikirleriyle ön planda olan biri olduğu söylenebilir.¹² Nitekim büyük bir eğitimci, fikir ve bilim insanı, politikacı, hattat, hatip, roman ve tiyatro yazarı vs. gibi birçok özelliği hüviyetinde toplamış bir şahsiyettir. Yaşadığı dönemin geleneksel eğitim sistemine karşı çıkararak toplumsal kalkınmanın gerçekleşebilmesi için öncelikle eğitim sisteminin baştan sona büyük bir değişime ihtiyacı olduğunu eserlerinde tekrar tekrar dile getirmiştir. Günümüz çağdaş eğitim anlayışının önemli unsurları sayılan öğrenci merkezli anlayış, yaparak-yaşayarak öğrenme, değerler eğitimi, işlevsel bilgi ve uygulamaya dayalı eğitimin önemini uzun yıllar önce vurgulamıştır.¹³

Bu çerçevedeki araştırmanın amacı; İ.H. Baltacıoğlu'nun eğitime ilişkin görüşlerinin yapılandırmacı yaklaşımın esas aldığı öğretmen rolleri açısından incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Bu araştırma, eğitim bilimleri alanyazını açısından "çok bilindik" yapılandırmacı yaklaşımın Türk eğitim tarihindeki "pek bilinmeyen" bir yönüne vurgu yapmaktadır. Bu doğrultudaki araştırmada odaklanılan temel problem "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitime ilişkin görüşleri yapılandırmacı yaklaşımdaki öğretmen rolleri açısından nasıl değerlendirilebilir?" şeklindedir. Temel araştırma problemi çerçevesinde cevaplanmaya çalışılan alt problemler ise şu şekilde ifade edilebilir: "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitime ilişkin görüşleri, yapılandırmacı yaklaşımda yer alan öğretmen rollerinin;

- ♦ Öğrenme ortamı,
- ♦ Öğrenme-öğretme süreci,
- ♦ Genel yeterlikler,
- ♦ Öğretmenin öğrenciye yaklaşımı,

boyutları açısından değerlendirmesi nasıldır?"

Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramları ile İlgili Düşünceleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: XXXIII, Sayı: 55, Ankara 2014, s. 219-252.

¹⁰ Aytaç, "a.g.m.", s. 237-238.

¹¹ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, Sayı: 221, İstanbul, 23 Mart 1939; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, Sayı: 224, İstanbul, 13 Nisan 1939.

¹² Aytaç, "a.g.m.", 1984; Altın, "a.g.m.", 2014.

¹³ Bkz. Baltacıoğlu'nun tüm eserleri ve özellikle de, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, Yayına hazırlayanlar: Rıdvan Canım - Remzi Yavaş Kınca, MEB Yayınları, İstanbul 1927.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntem ve teknikleriyle oluşturulmuş, durum çalışması deseninde yürütülmüştür. Nitel durum çalışmalarının en temel özelliği; bir ya da birkaç duruma ilişkin ortam, birey olay, süreç vb. gibi etkenlerin bütüncül bir yaklaşımla derinlemesine araştırılarak ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanmasıdır.¹⁴ Bu çalışmada Türk eğitim tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan İ.H. Baltacıoğlu'nun eğitimle ilgili görüşleri, yapılandırmacı yaklaşımın öngördüğü öğretmen rolleri çerçevesinde dört temaya ayrılarak bütüncül bir yaklaşımla, derinlemesine araştırılmıştır.

Araştırmanın Veri Kaynağı

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemleri arasında sıkça kullanılan bir veri toplama tekniği olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin analizini kapsar.¹⁵ Diğer bir ifadeyle araştırma yoluyla elde edilecek olan olgu ve kavramlara ulaşmada yol gösterecek olan yazılı malzemenin incelenerek analiz edilmesi anlamına gelmektedir.

Baltacıoğlu'nun eğitim, sosyoloji, felsefe, din, sanat, edebiyat, tiyatro, çocuk ve gençlik, radyofonik piyesler, otobiyografi, biyografi vs. konularında olmak üzere toplam 130 aşkın eseri yayınlanmıştır. Yapılan bir tasnife göre; bunlardan 35 tanesi doğrudan eğitim ve öğretim konularıyla ilgilidir.¹⁶ Bunun yanı sıra, çoğunlukla "Yeni Adam" dergisinde yayınlanmış başta eğitim alanında olmak üzere çok çeşitli konularda 1000'i aşkın makalesi mevcut olduğu bilinmektedir.¹⁷ Bu eserler üzerinden yapılan doküman incelemesiyle, Baltacıoğlu'nun yapılandırmacı yaklaşıma uygun görüş ve fikirler öne sürdüğü tespit edilen, çeşitli tarihlerde yayınlanan eğitimle ilgili bazı makale ve kitapları araştırmanın veri kaynağı olarak belirlenmiştir. Araştırmanın temel veri kaynakları olarak esas alınan, İ.H. Baltacıoğlu'na ait olan bu eserlere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

¹⁴ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri (Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni)*, Çev. Mesut Bütün-Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2015, s. 97-98; Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Genişletilmiş 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 77.

¹⁵ Yıldırım - Şimşek, *a.g.e.*, s. 187.

¹⁶ Zeynep Işık, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Yaklaşımı", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 9, İstanbul 1997, s. 255-261.

¹⁷ Necmettin Tozlu, *İsmayıl H. Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1989.

Tablo-1: Araştırmada Veri Kaynağı Olarak Kullanılan Dokümanlar

Yayın Adı	Yayın Yılı	Yer
1. Terbiye-i Avam (Halk Eğitimi)	1914	İstanbul
2. Elishlerinin Usulü Tedrisi	1914	İstanbul
3. Terbiye ve İman	1914	İstanbul
4. İlm-i Terbiye Konferansları	1915	İstanbul
5. İzmir Konferansları	1915	İstanbul
6. Terbiye İlmi	1916	İstanbul
7. Türkiye'de Sanayi-i Nefise Tedrisatının Islah ve İnkişafına Dair Layiha	1926	İstanbul
8. Talim ve Terbiyede İnkılâp	1927	İstanbul
9. Umumi Pedagoji	1930	İstanbul
10. Hususi Tedris Usulleri	1932	İstanbul
11. Terbiye (Gazi Eğitim Enstitüsü Projesini de kapsar)	1932	İstanbul
12. Resim ve Terbiye	1932	İstanbul
13. İçtimai Mektep Nazariyesi ve Prensipleri	1932	İstanbul
14. Mürebbilere	1932	İstanbul
15. Toplu Tedris	1938	İstanbul
16. Öğretmen	1944	İstanbul
17. Rüyamdaki Okullar	1944	İstanbul
18. Pedagojide İhtilal	1964	İstanbul

Veri toplama sürecinde ilk olarak, Baltacıoğlu'na ait olan ve yukarıdaki tabloda adı geçen eserlere erişim sağlanmıştır. Bu süreç, söz konusu eserlerin araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenerek yapılandırmacı yaklaşıma uygun görüş ve fikirlerin tespit edilmesi suretiyle sürdürülmüştür.

Verilerin Analizi

İ.H. Baltacıoğlu'nun eğitim bilimleri ile ilgili çeşitli eserlerinde yer alan öğretmen rolleri ve özelliklerine ilişkin fikir ve görüşlerinin yapılandırmacı yaklaşım açısından uygunluğunu ortaya koyabilmek amacıyla Baltacıoğlu'nun eğitimle ilgili eserleri nitel araştırmanın doğasına uygun olarak incelenmiştir. Araştırmanın veri analizi sürecinde, temel olarak Day'ın betimleme, sınıflama ve ilişkilendirme olmak üzere üç aşamadan oluşan nitel analiz yaklaşımı esas alınmıştır.¹⁸ Bu yaklaşıma göre betimleme basamağında araştırma verilerinin temel özellikleri kapsamlı bir şekilde tanımlanır. Sınıflandırma basamağında veriler arası karşılaştırmaya uygun şekilde toplanan veriler, belirli temalar çerçevesinde sınıflandırılır. Son aşamayı oluşturan ilişkilendirme basama-

¹⁸ Ian Day, *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*, Routledge Publications, London 1993.

ğında ise tasnif edilen veriler ilişkilendirilerek yorumlanır. Böylelikle verilere uygun olarak araştırmaya konu olan sosyal gerçeklik açıklanmaya çalışılır.¹⁹

Bu çerçevede gerçekleştirilen nitel analiz *betimleme* aşamasında; İ.H. Baltacıoğlu'na ait olan 18 eser -kitapların içeriği ile ilgili kapsamlı ve derinlemesine bir inceleme yapmak, bilgi ve değerlendirme notları almak suretiyle üç araştırmacı tarafından ayrı ayrı okunmuştur. Baltacıoğlu'nun genel eğitim bilimleri alanından konu ile ilgili söylemlerini içeren eserler ve eserlerdeki ilgili kısımlar tespit edilmiştir. Bu sayede, Baltacıoğlu'nun eserlerinde yer alan öğretmen tanımı, rolleri ve özellikleri üzerine ayrıntılı betimlemelerde bulunulmuştur. İkinci olarak *sınıflama* aşamasında ise araştırmacılar tarafından görüş birliğine varılan betimlemeler tasnif edilmiştir. Betimlenen veriler, daha öncesinde eğitimde yapılandırmacılık ile ilgili alanyazın taraması sonucunda araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olan (aşağıda belirtilen) dört farklı analiz teması çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Son basamağı oluşturan *ilişkilendirme* aşamasında ise; Baltacıoğlu'nun öğretmen rolleriyle ilgili sınıflandırılmış fikir ve görüşleri yapılandırmacı yaklaşıma ait alanyazındaki bilgilerle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ve birbiriyle örtüşen, paralel bir özellik arz eden kısımların ortaya konması işlemleri araştırmacılar tarafından ayrı ayrı yapılmıştır. Son kertede ise bir araya getirilen araştırmacıların yorumları yeniden ve birlikte ele alınarak sağlıklı bir yoruma ulaşılmaya çalışılmıştır.

Veri analizinde kullanılan temalar, ilgili alanyazının taranması sonucunda araştırma sorularına göre geliştirilmiş ve bu temalara göre araştırma verileri yorumlanmıştır. Bunun için ilk olarak yapılandırmacı yaklaşımdaki öğretmen rolleri ve özelliklerinin neler olduğunun belirlenmesi gerekmiştir. Yapılan alanyazın taramasından yola çıkılarak söz konusu roller ve özellikler araştırmanın amacı doğrultusunda dört farklı tema başlığı belirlenmiştir.²⁰ Böylelikle Baltacıoğlu'nun fikirlerinin yapılandırmacı yaklaşımla karşılaştırılabileceği ve birbiriyle örtüşen yönlerinin bir araya getirilebileceği bir çerçeve oluşturulmuştur. Ayrıca, bu temalar birbirinden keskin sınırlarla ayrılmamakla birlikte veri analizi için daha analitik bir gözle yaklaşılmamasını sağlamaktadır. Verilerin analiz ve değerlendirmesi için oluşturulan temalar aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo-2: Verilerin Analiz ve Değerlendirmesi İçin Oluşturulan Temalar

İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Yaklaşımdaki Öğretmen Rollerini	
TEMA I	İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Öğrenme Ortamına İlişkin Öğretmen Rollerini
TEMA II	İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Öğrenme-öğretme Sürecine İlişkin Öğretmen Rollerini
TEMA III	İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Yaklaşımda Öğretmen Yeterlilikleri
TEMA IV	İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Öğrenmede Öğretmenin Öğrenciye Yaklaşımı

¹⁹ Day, *a.g.e.*, s. 31-33.

²⁰ Burhan Akpınar, "Yapılandırmacı Yaklaşımda Öğretmenin, Öğrencinin ve Velinin Rolü", *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 16, Ankara 2010, s. 16-20; Sühendan Er - Neriman Aral, "Yapılandırmacı Yaklaşıma Göre Düzenlenmiş Sınıflarda Öğretmenin Rolü", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 35, Erzurum 2008, s. 391-396; Miriam Scholnik - Sara Kol-Joan Abarbanel, "Constructivism in Theory and in Practice", *English Teaching Forum*, Volume: 44, Number: 4, Israel 2006, p. 12-20; Erdem - Demirel, "a.g.m.", 2002; Taber, "a.g.m.", 2000.

Araştırma, Yıldırım ve Şimşek'in nitel araştırmalar için belirtmiş olduğu geçerlik ve güvenilirlik önlemlerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.²¹ Bu çerçevede araştırma kapsamında yapılan çalışmalar olabildiğince açık ve şeffaf bir biçimde ifade edilmiş, veri kaynakları araştırmanın amacına uygun olarak seçilmiş ve ayrıntılı betimleme yapılarak *dış geçerlik* sağlanmıştır. İç geçerliğin sağlanması amacıyla İ.H. Baltacıoğlu'nun yapılandırmacı yaklaşıma uygun fikirlerini yansıtan eğitimle ilgili tüm eserleri araştırmacılar tarafından eleştirel bir gözle detaylı bir şekilde incelenmiştir. Baltacıoğlu'nun konuya ilişkin söylemlerine metin içinde yapılan doğrudan alıntılarla yer verilerek, bu söylemlerin yapılandırmacı yaklaşımın temel ilkeleriyle olan ilişkisi tutarlı bir şekilde sunulmuştur. Elde edilen verilere karşılık olarak ulaşılan yorum ve değerlendirmeler eğitim bilimleri alanından iki, tarih bilimi alanında bir uzman tarafından gözden geçirilmiş, uzmanlardan alınan görüşler dahilinde araştırma şekillendirilmiştir.

Araştırmanın *iç güvenilirliğine* ilişkin; araştırma sorusu açık bir biçimde ifade edilmiş ve İ.H. Baltacıoğlu'nun eğitimle ilgili eserlerinden araştırma verilerinin elde edilmesi, verilerin analizi ile araştırma bulguları ve sonuç aşamaları birbiriyle tutarlı bir biçimde ortaya konulmuştur. Veri analizi süreci, birden fazla araştırmacıyla gerçekleştirilmiş ve farklı görüşler arasında karşılaştırma yapılarak tutarlılık göstermeyen veriler, araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Dış güvenilirlik ile ilgili olarak ise; araştırma verilerin elde edildiği İ.H. Baltacıoğlu'nun yapılandırmacı yaklaşıma uygun fikirlerinin bulunduğu eserlere ilişkin bilgiler, bilgilerin teyit edilebilirliği ilkesi göz önünde bulundurularak metin içinde yer alan dipnotlarda verilmiş, kaynakçada gösterilmiştir. Ayrıca, çalışmada ulaşılan sonuçlar elde edilen verilerle ilişkili bir biçimde sunulmuştur.

Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmanın bu bölümünde, odaklanılan temel problemle doğrudan alakalı olarak, Türk eğitim tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilen İ.H. Baltacıoğlu'nun eğitimle ilgili çeşitli eserlerindeki fikir ve görüşlerinin ilgili alanyazındaki yapılandırmacı öğretmen rolleriyle karşılaştırılması yapılmıştır.²² İki nokta arasındaki benzerlikleri belirlemeye ve buna yönelik değerlendirme yapmaya çalışılmıştır. Baltacıoğlu'nun fikir ve görüşleri üzerinden yapılan bu değerlendirme işlemi, yapılandırmacı yaklaşımda yer alan aşağıdaki dört tema çerçevesinde gerçekleştirilmiştir:

- ◆ *Öğrenme ortamına ilişkin öğretmen rolleri,*
- ◆ *Öğrenme-öğretme sürecine ilişkin öğretmen rolleri,*
- ◆ *Öğretmen yeterlilikleri,*
- ◆ *Öğretmenin öğreniciye yaklaşımı,*

²¹ Yıldırım - Şimşek, *a.g.e.*, s. 255-274.

²² Akpınar, "a.g.m.", 2010; Er - Aral, "a.g.m.", 2008; Schcolnik - Kol - Abarbanel, "a.g.m.", 2006; Erdem - Demirel, "a.g.m.", 2002; Taber, "a.g.m.", 2000.

Alanyazın incelemesi sonucunda araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olan bu analiz temalarının ortak ve merkez noktası öğretmendir. Yani dört farklı açıdan yapılandırmacı öğretmen profili, Baltacıoğlu'nun fikirleri ekseninde değerlendirilmiştir. Bu temalar ve araştırma bağlamındaki içerikleri aşağıdaki kısımlarda alt başlıklar halinde sunulmuştur.

İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Öğrenme Ortamına İlişkin Öğretmen Roller

Baltacıoğlu'nun birçok eserinde yapılandırmacı öğrenme ortamına ilişkin bir öğretmenin edinmesi gereken sorumluluk ve yapması gerekenler değişik şekillerde ifade edilmektedir. Örneğin Baltacıoğlu, öğretmeni bahçıvana benzettiği bir ifadesinde bahçıvanın yeterince ilgilenmediği bir elma ağacına “*Ey elma ağacı! Bu memleket senden elma bekliyor, yurda karşı vazifeni yap, çalış, çabala, elma ver...*” diyemeyeceğini belirttikten sonra öğretmenin de aynı şekilde öğrencilerine gerekli ve uygun ortamı hazırlamadan onlardan iyi yetişmelerini beklemesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda öğretmen, bilimsel düşünen bir kafanın teşekkülünü sağlayabilecek uygun öğrenme ortamını sağlamalıdır.²³

Öte yandan Baltacıoğlu, öğretmenlerin uygulaması gerekenleri “*öğretim sırları*” tabiriyle açıklamıştır. Bu sırların ilkinde göre öğretmen, öğrenci ile ruh birliği ve iş birliği yapmalıdır. Öğretmen, sınıf ortamında öğrencilere kendisinin korkulacak bir tehdit unsuru olmadığını hissettirerek onlarla arasında samimiyete dayanan bir bağ kurmalıdır. Bu bağla şekillenen öğretim süreci, öğretmen-öğrenci iş birliğiyle sürdürülmelidir.²⁴

Öğretmen için öğretimdeki ikinci sır, ders kitaplarıyla ilgilidir. Baltacıoğlu, derslerde kitapların seçimi ve kullanımına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğretimde kitapların sadece derslere yardımcı kaynaklar olarak görülmesi, öğrenmenin kitap üzerinden değil, sınıf içi uygulama ve etkinliklerle gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁵ Bu ifadelerin, yapılandırmacı öğrenmede yer alan öğrenme-öğretme etkinliklerinin ders kitapları, dergi gibi ikincil kaynaklar yerine gerçek öğrenme ortamı, işlenmemiş ham veriler gibi birincil kaynaklara yönelik olması ilkesiyle büyük benzerlik taşımaktadır.²⁶

Öğretimdeki üçüncü sır, öğretmenin konu anlatımında genelden özele doğru bir sıra izlemesi gerektiğidir. Buna göre öğretmen dersin asıl öğrenme çıktılarını oluşturan ana fikirlere geçmeden önce öğrencilerin zihinlerini buna uygun düşünmeye sevk edecek konulardan söz etmeli yani basitten karmaşığa doğru bir öğretim usulü izlemelidir.²⁷ Baltacıoğlu'nun söz konusu bu düşünceleri yapılandırmacı öğrenmede yer alan ilkelerden olan öğretim prog-

²³ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Toplu Tedris*, Sebati Basımevi, İstanbul 1938, s. 34.

²⁴ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Öğretmen*, Kültür Basımevi, İstanbul 1944, s. 60.

²⁵ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s. 60-61.

²⁶ Şefik Yaşar - Mehmet Gültekin, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araç-Gereç Kullanımı”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi-Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*, Ed. Cemil Öztürk, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2006, s. 287-311.

²⁷ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s. 61.

ramının tündengeleml yoluyla ve temel kavramlara ağırlık verilerek işlenmesi ilkesiyle aynı anlama gelmektedir.

Baltacıoğlu'nun öğretimde en çok güvendiği kurallardan biri olarak açıkladığı öğretimdeki dördüncü sır, öğrencilerin yeni öğreneceği konuları önceki öğrenme yaşantılarıyla bütünleştirmelerini sağlamaktır.²⁸ Bu düşünceler, yapılandırmacı öğrenmenin en önemli ilkelerinden olan, eski bilgilerin harekete geçirilmesi ve yeni bilgiyle ilişkilendirilerek öğrenmeyi sağlama, yani bilgiyi yapılandırma ile bire bir örtüşmektedir.

Baltacıoğlu tarafından öğretimde kullanılması gereken bir teknik olarak söz edilen son öğretim sırrı; öğretmenin öğrencilere şaşırtıcı sorular sorarak dikkatlerini çekmek suretiyle, onların belli bir konu hakkında farklı fikirler geliştirmelerini sağlamaktır.²⁹ Yazarın bu fikirlerine paralel olarak yapılandırmacı yaklaşıma göre; öğretmen, düşündürücü sorular sorarak öğrenenleri araştırmaya ve problem çözmeye teşvik eder. Öğretmen, öğrencilere soru sorar ama neyi ya da nasıl düşüneceğini söylemez.³⁰

Baltacıoğlu öğrenme-öğretme süreciyle ilgili öğretmen rollerinden çeşitli eserlerinde bahsederek öğretmenin bu çerçevedeki ilk rolünü "...okulda çalışma, öğrenme, teknikler elde etme ihtiraslarını (hurslarını) uyandıracak gerçek faaliyet muhitini (ortamını) kurmaktır." şeklinde ifade etmiştir.³¹ Bu ifadesinde, bir öğretmenin ilk görevinin öğrencilerine gerçek hayatla bağlantılı öğrenme ortamları hazırlamak olduğunu belirterek öğrenme ortamının ne derece önemli olduğuna vurgu yapmıştır. O, toplumun en önemli ve elzem ihtiyaçlarının, ancak bireylerin gerçek çevrelerde eğitim faaliyetlerinde bulunarak şahsiyetlerini kendilerinin kazanması yoluyla giderilebileceğini savunmaktadır.³² Yine bir başka eserinde de öğretmenin esas görevinin doğrudan doğruya müdahale, öğretim, telkin olmadığını buna karşın iyi bir öğrenme ortamı için gerekli fiziki ve sosyal açıdan dış şartları sağlamak olduğunu belirtmiştir. Onun eğitim düşüncesinin temelinde "*Hayat için mektep... Hayatı yaşatan mektep...*" düsturu yer almaktadır.³³

Baltacıoğlu'nun belirtmiş olduğu öğrenenlerin bilgilerini yapılandırdıkları süreçte uygun öğrenme ortamı sağlamayla ilgili öğretmen rolleri, yapılandırmacı yaklaşımın esas aldığı ilkelerle büyük benzerlikler taşımaktadır. Örneğin; Demirel'in "...(*öğrenenlerin*) kendi bilgilerini yapılandıracakları uygun öğrenme ortamı hazırlar."³⁴ şeklinde ifadesiyle veyahut yine Demirel'in sınıf ortamını bilgilerin aktarıldığı bir yer olmaktan ziyade öğrencinin etkin katılımının sağlandığı ortam olduğunu belirttiği rolle örtüşmektedir.³⁵ Buna ek olarak,

²⁸ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s. 61.

²⁹ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s. 61-62.

³⁰ Brooks - Brooks, "a.g.m.", s. 23.

³¹ Baltacıoğlu, *Toplu Tedris...*, s. 23.

³² İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Rüyamdaki Okullar*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1944, s. 33; Baltacıoğlu, *Talim ve Terbiyede İnkılap*, İstanbul 1927, s. 77-78.

³³ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Terbiye*, 1932, Semih Lütfü Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1931, s. 124-125.

³⁴ Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri...*, s. 169.

³⁵ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme...*, s. 223.

Aydın'da; "...Yüz yüze iletişimi olanaklı kulan, sürekli değiştirilebilir dinamik bir sınıf oturma düzeni oluşturur... Dersin işlenişine katkı sağlayan zengin, ilgi çekici, görsel materyaller hazırlar..."³⁶ olarak yer alan öğrenme ortamı ile ilgili öğretmen rolleriyle bire bir örtüşmektedir.

Öğrenmede üst düzey düşünmenin (analiz, sentez, yapıcı, yaratıcı düşünme vb.) geliştirilmesi gerektiğini savunan Baltacıoğlu; asıl, gerçek öğrenmenin bu yaklaşımla gerçekleşebileceğinden birçok eserinde bahsetmektedir. Öte yandan bakıldığında bireyin üst düzey ve yaratıcı düşünce becerisinin geliştirilmesi ve buna uygun öğrenme-öğretme durumlarının düzenlenmesi hususları yapılandırmacı yaklaşımın öngördüğü temel ilkelerdendir. Netice itibarıyla İ.H. Baltacıoğlu'nun çeşitli eserlerinde öğrenme-öğretme sürecine ilişkin belirtmiş olduğu öğretmen görev ve sorumlulukları çerçevesindeki öğretmen rolleri, yapılandırmacı yaklaşımın aynı konudaki söylemleriyle büyük benzerlik taşımaktadır.

İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Öğrenme-Öğretme Sürecine İlişkin Öğretmen Roller

Baltacıoğlu, bireyin eğitiminin doğduğu andan itibaren aile ortamında başladığını söyler. Bireye küçükken verilmeye başlanan bu eğitimde aile veya öğretmen; bireyi terbiye etmeye değil onun kendi terbiyesini kendisinin yapmasına, kendi öğrenmesini gerçekleştirmesine, güçlü bir karaktere sahip olmasına yardım eder. Nitekim bu durum bir bahçıvanın elma yetiştirmesine benzemektedir. Bahçıvan hiçbir zaman "şu elma ağacına nasıl elma verdirilmeli?" diye sormaz. Çünkü elma ağacı zaten elma verecektir. Bunun yerine "Ağacın bu elma verme işine nasıl yardım etmeli?" diye sorar. Tıpkı buradaki bahçıvan gibi anne-baba ve öğretmen de bireyin kendi öğrenmesini gerçekleştirmesi için öğrenme-öğretme sürecinde bir rehber vazifesi üstlenmelidir.³⁷

Öğrenci merkezli bir eğitim anlayışına sahip olan Baltacıoğlu, öğrenme sürecinde rehber görevi üstlenecek olan öğretmenin öğrencilerin kendi gelişim ve olgunlaşmalarını elde edebilmeleri için ihtiyaç duydukları faaliyetleri sağlayan, öğrenmelerini kolaylaştırıcı, eğitimden gerçek verim elde etmelerine yardımcı bir unsur olarak öne çıkması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, gelişim denilen sosyo-psikolojik evrimin doğal şartlarını da hesaba katan Baltacıoğlu, bireyin fizyolojik ve psikolojik gelişimine uygun bir eğitim verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁸ Bununla bağlantılı olarak Baltacıoğlu'nun görüşlerinin yapılandırmacı anlayıştaki bireysel farklılıklar, ilgi ve ihtiyaçlar gibi gelişim psikolojisi alanıyla alakalı durumlarla paralel olduğu görülmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımda öğretmen, öğrenenlerin bireysel farklılıklarını göz önünde tutarak onlara uygun seçenekler sunar ve her öğrenenin kendi öğrenmesini kendisinin oluşturması ve gerçekleştirmesinde yardımcı bir rol üstlenir. Bu çerçevede yapılandırmacı öğretmen, yol gösterici ve rehberdir.³⁹

³⁶ Aydın, a.g.e., 2012.

³⁷ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Çocukların Terbiyesi*, Halk Kitapları Dizisi, Yeni Adam Yayınları, Şaka Matbaası, İstanbul 1948, s. 10-12.

³⁸ Baltacıoğlu, *Rüyamdaki Okullar*, 1944, s. 58.

³⁹ Brooks - Brooks, "a.g.m.", s. 23.

Baltacıoğlu, Pedagojide İhtilal adlı eserinde öğrenme ve öğretme süreçlerindeki yaklaşımları bakımından öğretmen tiplerini üç gruba ayırmıştır.⁴⁰ İlk grupta öğrenme ve öğretme sürecinde öğrencileri sürekli okutan, okuttuğunu ezberleten öğretmenler vardır. Ezberci öğrenciler yetiştiren bu öğretmen grubundan sevilmeyen ve başaramayan öğretmen tipi olarak bahsetmektedir. İkinci grupta okutan, okuttuğunu da kendisi anlatarak öğretmeye çalışan öğretmenler vardır. Bu gruptaki öğretmenler, kitabi bilgileri olduğu gibi sözel olarak öğrencinin kafasına yerleştirmeye uğraşır. Üçüncü grupta ise, öğrencilere bilgiyi bulduran ve öğrencileri birer bulucu, yapıcı, yaratıcı hale getiren yaratıcı öğretmen tipi vardır. Bu tip beğenilen, sevilen, öğretmen tipidir. Bu gruptaki öğretmenlerde geleneksel manada okutmak, ezberletmek, anlatmış olduğu bilgileri öğrencilerin kafasına depo etmeye çalışmak gibi öğrenmenin doğasına aykırı anlayış yoktur.⁴¹

Baltacıoğlu, öğrenmede “ezber” konusunu tam anlamıyla reddetmektedir ve ezberlemenin öğrenme olmayacağını birçok eserinde ve makalesinde dile getirmektedir. Baltacıoğlu'nun, ideal öğretmen yaklaşımında öğretmen; bilgiyi bulduran, yapıcı, yaratıcı hale getiren öğretmen tipidir. Baltacıoğlu, ezberletmeyen, öğretmek istediğini olduğu gibi vermeyen, bunu öğrencinin bulmasını, istihsal etmesini sağlayan öğretmen tipini ‘ideal’ öğretmen olarak sunar. Yapılandırmacı öğrenme sürecinde de öğretmen, öğrenciye asla ansiklopedik bilgi vermez. Bunun yerine ipuçları verir, kaynaklara ulaşmalarını sağlar, araştırma yapmalarını teşvik eder ve öğrenilen bilginin yapılandırılmasının üzerinde durulur.⁴²

Diğer yandan yapılandırmacı öğrenmede, öğrencilerin gerçek sorunlarla karşı karşıya gelerek, bu sorunlarla baş edebilmelerine fırsat veren örnek olay yöntemi, Baltacıoğlu'nun, öğrencinin gerçek çevrelerde ve gerçek çalışmalarla ancak şahsiyet sahibi olacağı anlayışıyla oldukça paraleldir. Ona göre, gerçek sorunlarla karşılaşan öğrenci, sorunun çözümüyle ilgili beceri geliştirip, gerçek hayatta karşılaşacağı sorunlara da kolaylıkla çözüm yolları bulabilecektir. Öğrenme ortamına aktif olarak katılan öğrenci, yaparak yaşayarak öğrenme gerçekleştireceği için öğrenmenin kalıcılığı da yüksek olacaktır. Bununla birlikte deney ve gözlemi de gerçek durumlar üzerinde gerçekleştiren öğrenci bilimsel yöntem ve teknikle araştırmaya giriş seviyesinde de olsa tanışmış olacaktır.⁴³ Bu da yine Baltacıoğlu'nun “İçtimai Mektep” anlayışındaki muhit (çevre) ve travay (çalışma) prensipleriyle oldukça örtüşen bir durumdur.

Baltacıoğlu'nun İçtimai Mektep anlayışı doğrultusunda kurulacak okulda öğrenciler şüphe ederek, araştırarak, uğraşarak şahsi bir üretime sahip olacaklardır. Bu durumda öğrenciler, çalıştıkları konu üzerinde kendine has bir kanaat ortaya koyabileceklerdir. Hangi sahada olursa olsun, hususi “travay”

⁴⁰ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilal*, İstanbul 1964, s. 135.

⁴¹ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, 1964, s. 134-135.

⁴² Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme...*, 2015; Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri...*, 2015; Aydın, *a.g.e.*, 2012.

⁴³ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, 1964.

sahibi olmaya çalışan öğrenci, öğrenme öğretme sürecinde yapacağı deneyleri, sahte karton kutular, hakiki çevresinden koparılmış dolma kuşlar, yapma aletler ve takozlarla yapmayacak; bunun yerine gerçek aletler, tabii bünyeler üzerinde bilgi ve beceri kazanacak; deney ve gözlemini bu anlayış içinde yapacaktır. Böylece öğrenci “*metodik araştırma*” sahibi olmakla kalmayacak, yaratıcı bir iş görmenin zevkine de ermiş olacaktır. Baltacıoğlu’nun burada bahsettiği deney ve gözleme dayalı metodik araştırma yöntemi, Dewey’in sistemleştirdiği, öğrenciye öğrenmenin her anında aktif rol veren, araştırma inceleme yoluyla öğretim stratejisiyle örtüşmektedir.⁴⁴ Dewey’in stratejisindeki öğretmenin en önemli özelliği olarak yol gösterici ve rehberlik görevini yerine getirmek suretiyle öğrencilerdeki yaratıcı gücü gün yüzüne çıkarması durumu; Baltacıoğlu’nun fikirlerinde de aynı şekilde yer almaktadır.

Baltacıoğlu’nun öğrenme-öğretme sürecine ilişkin öğretmenin yerine getirmek durumunda olduğu bu hususları, Aydın’ın belirttiği yapılandırmacı öğretmenin bazı rollerine benzetmek mümkündür:

- *Eğitim-öğretim sürecinin odağına yapılarak-yaşayarak öğrenmeyi oturtur.*
- *Öğrencilerin düşünceleri arasında ilişki kurmalarını sağlar.*
- *Öğrencilerin geniş bir bakış açısı kazanmaları için, devamlı farklı ve alternatif görüşler sunar.*⁴⁵

Baltacıoğlu, öğrenme sürecindeki bireyin yetenekleri hakkında şu fikirleri zikretmiştir:

*“Yapılacak şey gözle görülür ve elle tutulur sanılan istidatlara (yeteneklere) göre hareket etmek değil, şahsiyeti henüz teşekkül halinde bulunan çocuğu maddi ve manevi bir sağlık havası içinde büyütme, onun parça, ek kabul etmeyen orijinal şahsiyetine saygı göstermektir. İstidat ve kabiliyete gelince, tabiatın her belirtisi gibi, o da yaratıcı faaliyetinde serbest kalınca doğru yolu kendi kendine bulur. Bu öğretmeden öğrenecek değildir.”*⁴⁶

Baltacıoğlu’nun bu düşüncesini; yapılandırmacı öğrenme-öğretme sürecinde öğrencinin özelliği, özerkliği, girişimciliği ve yeteneklerine öğretmenin saygı duyarak ilgi ve yeteneklerine göre bireyin öğrenmeyi gerçekleştirmesini sağlama yaklaşımıyla birleştirmek mümkündür.⁴⁷

İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Öğrenmede Öğretmen Yeterlilikleri

Baltacıoğlu çeşitli eserlerinde öğretmenin yeterlilikleri hakkında düşüncelerini ortaya koymuştur. Baltacıoğlu, öğretmen yeterlilikleri konusunda öğretmenlerin sadece akademik olarak, kitabi bilgilerle donanımlı olmalarının yeterli olmayacağını belirtmiştir. Bir öğretmenin, kitabi bilgiden ziyade hayatın hemen her alanında kullanılacak bilgi ve tecrübelerle donanımlı olması

⁴⁴ John Dewey, *Experience and Education*, NY: Macmillan Company, New York 1963.

⁴⁵ Aydın, *a.g.e.*, 2012.

⁴⁶ Baltacıoğlu, *Toplu Tedris...*, s. 59.

⁴⁷ Aydın, *a.g.e.*, 2012; Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme...*, 2015; Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri...*, 2015.

gerektiğini vurgulamıştır. Baltacıoğlu'nun bu konudaki şu sözleri önemli görünmektedir:

"...Benim sistemimde öğretmenin tabiat ilimlerini öğrenmiş olması yetmez, onun aynı zamanda bahçıvan, hastabakıcı, elektrikçi, aşçı... olması da gerekir. Böyle olmazsa hayat kavgasında galip gelecek insanı yetiştiremez. Çünkü tabiat kavgasını bilmiyen, tabiatı tanımayan, çünkü tabiat hakkında itibari, konvansiyonel bilgiler taşıyan insanlar yetiştirebilir, o kadar."⁴⁸

Baltacıoğlu eski tip öğretmenlerin bir makine gibi okuyarak, söyleyerek, anlatarak öğretimi gerçekleştirmeye çalıştığını, ancak buna karşın öğretmenlerin makine olmaktan kurtulup öğrencinin bilgi, beceri, tutum ve davranış üretimi işine yardım eden uzman bir danışman olması gerektiğini ifade etmiştir. Buradan anlaşılabilirliği üzere Baltacıoğlu'nun, gelenekten geleceğe taşıdığı öğretmen profili; telkinci bir mevkiden kurtularak yaratıcı bir sanatkâr rolünü almaktadır.⁴⁹

Baltacıoğlu'na göre bir öğretmenin en çok yeterli olması gereken hususlardan biri öğrenci tarafından bilginin üretilmesini sağlayabilmesi konusudur. Bu konuda şunları ifade etmiştir:

"Öğretmen vardır, bilgisi, görgüsü ne olursa olsun insan ruhunu sezmek, çocuğu anlamak için yaratılmıştır. Okuttuğunu ezberletmez, anlattığını kafaya depo ettirmez, bilgiyi öğretmez, istihsal ettirir, vermez buldurur, öğrencilerini plak olmaktan kurtarır, kendi çaplarında birer bulucu, yapıcı, yaratıcı yapar. Beğenilen, sevilen öğretmen tipi işte bu yaratıcı öğretmendir."⁵⁰

Burada Baltacıoğlu, nitelikli ve ideal öğretmenin bilgiyi ezberlettirmeyen, öğrencilerinin bilgiyi kendilerinin bulmasına veya onu yaratmasına yardımcı olan yönüne dikkat çekmiştir. Bu sözleriyle, tam olarak öğretmenin sadece yönlendirmesiyle öğrencilerin bilgiyi kendi zihinlerinde yapılandırılmaları gerektiğini ifade etmektedir. Bu ifadeler, modern yapılandırmacı paradigmanın şiddetle vurguladığı, öğrenmede olmazsa olmaz bir öğretmen rolü olarak belirlediği ilkelerle bire bir aynıdır.⁵¹

Baltacıoğlu'na göre; *"...okul pedagojisinin en büyük kötülüğü adam yetiştirememesi değil, kendi kendine yetişecek olan insanı tanımaması"*dir. Okulun ve öğretmenlerin en büyük görevi bireyler üzerinde kabiliyet yaratmak değil, tanrı vergisi olan kabiliyetleri sezmek, bireylerin bu kabiliyetlerini kendilerinin geliştirmesini sağlamaktır.⁵² Baltacıoğlu, bunun için öğretmenin öğrencisini iyi bir şekilde tanınması ve anlamasının önemli olduğunu belirtmektedir.⁵³ Öğren-

⁴⁸ Baltacıoğlu, *Toplu Tedris...*, s. 167.

⁴⁹ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Mürebbilere*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1932, s. 179.

⁵⁰ Baltacıoğlu *Pedagojide İhtilal...*, s. 135.

⁵¹ David Jonassen, "Designing Constructivist Learning Environments", *Instructional-Design Theories and Models (A New Paradigm of Instructional Theory)*, Volume: II, Edit: Charles M. Reigeluth, New York 1999, p. 215-240.

⁵² Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilal...*, s. 15.

⁵³ Baltacıoğlu, *Öğretmen...*, s. 27.

ciyi tanıma öğrencinin biyolojik, psikolojik, sosyolojik, pedagojik vb. durumları hakkında bilgi sahibi olmakla mümkün olabilir. Ancak bu konular hakkında bilgi sahibi öğretmen, öğretme ve yetiştirme görevini gerçekleştirebilir.

Baltacıoğlu, öğretmenin en büyük vazifelerinden birinin bireyin kendi benliğini sağlıklı bir şekilde oluşturmasına yardımcı olmak olduğunu söyler.⁵⁴ Bu çerçevede, öğretmen, bireyin gelişimine ve çevreye uyumuna, kasıtlı olarak bir amaç ve metot dâhilinde etki eden öğreticidir.⁵⁵ Bu şekilde tanımladığı öğretmenin her şeyden önce bazı önemli özellikleri karakterinde bulundurması gerekir. Ona göre öğretmen; felsefi kültüre sahip, yapıcılık, yaratıcılık ve düşünme kabiliyeti yüksek, idealist bir hüviyete sahip olmalıdır.⁵⁶ Baltacıoğlu'nun bir öğretmende bulunması gereken temel özellikler ve yeterliliklerle ilgili bazı düşünceleri şu şekilde özetlenebilir:

♦ Öğretmenin idealleri olmalıdır. Öğretmenin ilk işi ders okutmak değil içinde bulunduğu topluma milli ideallere göre insan yetiştirmektir. Bunu yapabilmesi için idealist bir anlayışla öğrencilerini yetiştirmesi gerekir.⁵⁷

♦ Öğretmen yenileşme, yenileştirme ve yaratıcı gücünü artırma yönünde sürekli uğraşarak kendini geliştirmelidir. Çünkü bu özelliklere sahip olan öğretmen yine bu özelliklerde insan yetiştirmeyi amaç edinir.⁵⁸

♦ Baltacıoğlu, "*Öğretmenlik, her şeyden önce yapıcılık ve yaratıcılık işidir.*" diyerek öğretmenlik mesleğinin en önemli yanına dikkat çekmiş, bir öğretmenin öğrencilerin karakter/şahsiyetlerini oluşturmadaki önemini vurgulamıştır.⁵⁹ O'na göre öğretmen, yaratıcı bir sanatkâr rolünü üstlenmiş öğreticidir.⁶⁰

♦ "*Öğretmen bir otomatın değil yaratıcı bir insanın yaratıcısıdır*" diyerek öğretmenlerin yaratıcı bir nesil ortaya çıkarma konusundaki etkisine değinmiştir. Ona göre öğretmen önce kendisi yaratıcı olmalı sonrada yaratıcı bireyler yetiştirmelidir.

Bir öğretmende bulunması gereken özellik ve yeterlilikler ilişkin Baltacıoğlu'nun görüş ve düşüncelerinin büyük kısmı, yapılandırmacı yaklaşımdaki öğretmen profiline ilişkin söylemlerle örtüşmektedir. Nitekim öğrenme-öğretme sürecinde öğrencilere rehberlik etmek,⁶¹ öğrencilerin kendi bakış açısını oluşturmasına izin vererek onları özerk ve girişken olmaya yöreklendirmek, öğrencilerin kendi düşüncelerini geliştirmeleri için fırsat tanımak, alternatif görüşler sunarak öğrencilerin geniş bir bakış açısı kazanmalarına yardımcı olmak, olayları yorumlarken gerçek dünyanın karmaşıklığını göz önünde bulundurmamak, öğrenme sürecinde gerçek hayatın içinden örnekler kullanmak vs. özellikler yapılandırmacı öğretmenin olmanın gereğidir.⁶²

⁵⁴ Baltacıoğlu, *Toplu Tedris...*, s. 45.

⁵⁵ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Umumi Pedagoji*, Milliyet Matbaası, İstanbul 1930, s. 99.

⁵⁶ Baltacıoğlu, *Öğretmen...*, s. 14-16.

⁵⁷ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s. 14.

⁵⁸ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s. 21.

⁵⁹ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s. 24.

⁶⁰ Baltacıoğlu, *Mürebbilere...*, s. 179.

⁶¹ Fosnot, *a.g.e.*, 2007.

⁶² Yüksel Özden, *Öğrenme ve Öğretme*, 11. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2011, s. 72-73; Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme...*, 2015; Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri...*, 2015.

Baltacıoğlu'na göre; geleneksel sistemde öğretmenlere atfedilen öğretici, okutucu, yazdırıcı, dinletici ve inandırıcı gibi sıfatlar bir kenara bırakılarak öğretmen için öğrencilere yeni ve yaratıcı düşünme becerileri kazandıran, uygulmalı olarak eğitim veren bir nevi şef veya ustabaşı özelliği kazandırılmaktadır.⁶³ Baltacıoğlu'nun bu görüşleriyle paralel olarak; Günay, "yapılandırmacı öğretmen" kavramına ilişkin olarak 71 Eğitim Fakültesi'nden 323 öğretim elemanının katılımıyla yapmış olduğu metafor çalışmasında; öğretim görevlilerinin yapılandırmacı öğretmene ilişkin türettikleri metaforlar arasında -sırasıyla- "rehber, usta, orkestra şefi, yönetmen, mimar" imgeleri ortak olarak ifade edilen ve en çok kullanılan metaforlar arasında yer almıştır.⁶⁴ Dolayısıyla Baltacıoğlu'nun öğretmenin bir rehber pozisyonunda öğrencileri yönlendirme özelliğiyle ilgili fikirlerinin günümüz yapılandırmacı öğretmen anlayışla örtüştüğü görülmektedir.

İ.H. Baltacıoğlu ve Yapılandırmacı Öğrenmede Öğretmenin Öğrenciye Yaklaşımı

Öğretim sürecinde öğretmen-öğrenci ilişkisi oldukça önem arz etmektedir. Öğretmenin öğrenciye karşı yaklaşım ve tutumu bu süreci derinden etkilemektedir. Bu konuda Baltacıoğlu, bir öğretimde bulunması şart olan en temel özelliklerden birinin "bireyi doğru tanımak" olduğunu söylemiştir. Ancak diğer taraftan bir insanın elde edebileceği bilgilerin en güç olanının, insan bilgisi olduğu gerçeği vardır. Yani bireyi doğru tanımak oldukça güç bir iştir. Çünkü bireyi doğru tanımak için onun fizyolojik yapısından tutun da psikolojik, sosyolojik ve sair bir bütün olarak bireyi var eden tüm etkenleri bilmek ve bireyin yaşadığı süreçleri takip edebilmek gerekir. Öğretmen bu temel özelliği yerine getirmediği yani sınıfındaki her bir öğrenciyi -bireysel farklılıkları göz önünde tutarak doğru bir şekilde- tanımadıkça onlara faydalı olamayacaktır. Bu çerçevede bir öğretmen, bireyin fizyolojik durumunu, ruhunu anlayabilmeli ve bireyin gerçekleştirdiği tüm davranışlarda bir yandan psikanaliz, bir yandan sosyoloji etmenlerini göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmalı, bireyin kişiliğinin oluşumunda ve gelişiminde çevre, travay (çalışma), randıman (verim), inisiyasyon (başlatma) ilkelerine başvurmalıdır. Bu ilkelere göre şekillendirilmiş bir eğitim süreci sonunda bireyler, yetenekleri doğrultusunda belirli uzmanlık alanlarında iş sahibi olarak üretimle bütünleşecektir.⁶⁵

Baltacıoğlu bir eserinde, öğrencilerin bireysel ve sosyal yönden gelişiminin sağlanması için "öğretmen sosyal bir faaliyet içerisinde sosyal randımanlar vermek üzere çalışan acemilerin sosyal faaliyet şahsiyetini kazanmaları için bir yardımcı değildir." diyerek öğretmen rollerinden yardımcı, yönlendirici rolünün gerekliliğini belirtmiştir.⁶⁶ Yine aynı eserinde "Tahsil mademki şahsi çalışma-

⁶³ Baltacıoğlu, *Öğretmen...*, s. 58.

⁶⁴ Rafet Günay, "Eğitim Fakültesinde Görevli Öğretim Elemanlarının Yapılandırmacı Öğretmen Algıları", *İlköğretim Online*, Cilt: 14, Sayı: 3, Ankara 2015, s. 845-861.

⁶⁵ Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilal...*, s. 133-134.

⁶⁶ Baltacıoğlu, *Toplu Tedris...*, s. 27.

ların mahsulüdür, o halde öğretmene ne lüzum var?” şeklindeki kendi kendine sorduğu soruya ise “öğretmen bu şahsi istihsalin yerine geçecek değil, şahsi istihsalî mümkün kılacak yardımları yapacaktır.” şeklinde cevap vermiştir.⁶⁷ Baltacıoğlu birçok eserinde, öğretmenlerin bireyleri tam olarak terbiye edemeyeceğini (eğitemeyeceğini) yalnız buna karşılık bireyin kendi kendini terbiye etmesi, yetiştirmesi ve ayrıca güç, kudret, iyi huy ve karakter sahibi olması için elinden gelen yardımı yapabileceğini belirterek öğretmenin esas görevinin yardım, rehberlik olduğunu farklı şekillerde tekrar tekrar dile getirmektedir.⁶⁸

Tüm bunlarla aynı anlama gelen, yapılandırmacı öğrenmede öğretmenin rolünün geleneksel yönetime göre daha sınırlı olduğu ve öğretmenin bu süreçte öğrencilere yaklaşımının bir rehber edasıyla küçük ve güçlü dokunuşlar yapması gerektiği konusu ilgili alanyazındaki bazı kaynaklarda belirtilmektedir.⁶⁹ Bununla ilgili olarak Demirel;

- ◆ Öğrenenlere uygun ipuçları verir,
- ◆ Birincil kaynaklara ulaşmaları konusunda yol gösterir,
- ◆ Araştırma ve inceleme yapmaları için onları teşvik eder,
- ◆ Öğrenenlerin bilgiye kendilerinin ulaşmaları konusunda onlara yardımcı olur.

şeklinde öğretmen rollerinden bahsetmiştir.⁷⁰ Ayrıca Demirel; “Öğrenci özelliğini ve girişimciliğini kabul eder... Yapılandırmacı sınıf ortamı, bilgilerin aktarıldığı bir yer değil; öğrencinin etkin katılımının sağlandığı, sorgulama ve araştırmaların yapıldığı, problemlerin çözüldüğü bir yerdir.” diyerek yapılandırmacı öğrenme ortamında öğretmenin öğrencileri için yapması gerekenler olarak bahsetmiştir.⁷¹

Öte yandan Aydın, öğretmen rollerini;

- ◆ Öğretmen öğrenmeyi kılavuzlayan bir rehberdir,
- ◆ Öğrencileri kendileri olmaya ve kendilerini gerçekleştirmeye teşvik eder,
- ◆ İşbirliğine dayalı öğrenmeyi ve grupla çalışmayı destekler,
- ◆ Öğrencilerin özgün deneyimlerinin sonucu olarak yeni fikir ve anlayış kazanmalarına olanak verir,
- ◆ Öğrencilerin mantıksal ve bilişsel yanlarını hesaba katar,
- ◆ Öğrencinin çalışmalarını ve düşüncelerini hesaba katar,

şeklinde belirtmiştir.⁷² Alanyazındaki bu vb. bilgilerin, Baltacıoğlu'nun öne sürdüğü fikir ve görüşlerle önemli ölçüde örtüştüğü görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Bu çalışmada çağımızın popüler ve etkin bir bilgi ve öğrenme modeli olan yapılandırma yaklaşımının, Türk eğitim tarihindeki kökenlerine ulaşılma-

⁶⁷ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 33.

⁶⁸ Baltacıoğlu, *Çocukların Terbiyesi*, s. 20.

⁶⁹ Fosnot, a.g.e., 2007.

⁷⁰ Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri...*, s. 169.

⁷¹ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme...*, s. 223.

⁷² Aydın, a.g.e., s. 68.

ya çalışılmıştır. Bu amaçla, Türk eğitim tarihindeki önemli şahsiyetlerinden biri olan İ.H. Baltacıoğlu'nun özellikle Umumi Pedagoji (1930), Toplu Tedris (1938), İçtimai Mektep (1942), Rüyamdaki okullar (1944) ve Çocukların Terbiyesi (1948) eserlerinde ve Yeni Adam Dergisi'nde yayımlanan makalelerinde yer alan fikir ve görüşleri, yapılandırmacı yaklaşımdaki öğretmen rolleri açısından incelenmiştir. Buradan hareketle, Baltacıoğlu'nun çeşitli eserlerinde belirtmiş olduğu öğretmen görev ve sorumlulukları çerçevesindeki öğretmen rollerinin, yapılandırmacı yaklaşımın söyledikleriyle büyük benzerlik taşımakla birlikte birçok noktada bire bir örtüştüğü anlaşılmıştır. Böylelikle yapılandırmacılıkla ilgili alanyazında tek bir görüş olarak hakim olan "*yapılandırmacı yaklaşımın tarihi kökenlerinin Avrupa ve Batı bilim dünyası menşei olduğu*" düşüncesine karşı çıkılarak, Türk eğitim tarihinin önemli düşünürlerinden biri olarak İ.H. Baltacıoğlu'nun yapılandırmacı yaklaşıma temel oluşturan fikirleri örnek gösterilmiştir.

Bu araştırmada, Türk eğitim ve kültür tarihinde büyük yeri bulunan İ.H. Baltacıoğlu'nun görüş ve fikirleri, XXI. yüzyılın önde gelen paradigmalarından olan yapılandırmacılığa temel oluşturan önermeler içermesi yönüyle ele alınmıştır. Baltacıoğlu'nun "*yaratıcı bir sanatkâr*" rolünü biçtiği ideal öğretmen tasavvuru ile özellikle Türkiye'de XXI. yüzyılın başlarında popülerlik kazanan ve oldukça etkili olan yapılandırmacı eğitim anlayışındaki öğretmen rolleri ciddi benzerlikler taşımaktadır. O'nun XX. yüzyılın ortalarında bu doğrultuda vurgulamış olduğu görüşler, ülkemizde ancak yakın zamanlarda benimsenir olmuştur. Bu durum, öne sürüldüğü tarihten neredeyse bir asır geçmesine rağmen Baltacıoğlu'nun görüşlerinin aktüalitesini koruduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

İ.H. Baltacıoğlu'nun eğitim üzerine fikir ve görüşleri, yapılandırmacı kuramın ilke ve dayanaklarıyla karşılaştırıldığında, ikisi arasında büyük benzerlikler görmek mümkündür. Baltacıoğlu, yapılandırmacı kurama paralel olarak, öğretmenlerin öğrenme-öğretme sürecinde bir rehber vazifesi görmesi ve ayrıca bunu yaparken; bireyin psikolojik özellikleri ve bireysel farklılıklarına dikkat etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, bireyi merkeze alan ve öğrenci merkezli eğitim ortamlarının oluşturulması, okulun hayata hazırlıktan ziyade hayatın kendisi olarak kabul edilmesi, öğrencilere hazır bilgi verilmesi yerine bunu kullanmayı öğretmenin amaçlanması, bireyin irade ve karar verme yeteneğinin geliştirilmesi, öğrenme sürecinde gözlem ve deneyleri sıkça kullanılması, yaparak-yaşayarak öğrenmenin etkin olması vb. birçok noktada birbiriyle örtüşen ilke ve görüşlerin bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonucunda, 1886-1978 yılları arasında yaşamış olan İ.H. Baltacıoğlu'nun görüş ve fikirlerinin öğretmen rolleri dışında, günümüz modern eğitim-öğretim yaklaşımlarından birçoğuna temel oluşturabilecek özelliklere sahip olduğu da anlaşılmıştır. Bu durum, Baltacıoğlu'nun eserlerinin farklı açılardan incelenip değerlendirilmesinin geçmişe bir ışık tutmakla beraber; günümüzün de aydınlanacağı anlamına gelmektedir. Bu, aynı zamanda Baltacıoğlu'nu Türk eğitim tarihinde hak ettiği köşeye oturtmak açısından da önemli görülmektedir.

Yapılandırmacı eğitim yaklaşımı açısından bir değerlendirmesini yapmak üzere bu çalışmada incelenen Baltacıoğlu imzalı eserlerin yayın tarihlerine bakıldığında 1914 ile 1964 yılları arasında değişmekte olduğu görülebilir. Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemiyle birlikte yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük bir "Milli Mücadele" ile kuruluş ve gelişim yıllarını kapsayan bu tarihler, yakınçağ Türk ve dünya tarihinin en çalkantılı ve zor zamanlarıdır. 1911-1912 yıllarında yaşanan Trablusgarp ve Balkan Savaşları, 1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı ve akabinde Osmanlı Devleti'nin fiilen çöküşüne sebep olan ateşkes ve barış antlaşmaları dönemi, 1919-1923 yılları arası Türk Milleti'nin Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleştirdiği destansı ulusal bağımsızlık mücadelesi, 1923 Cumhuriyet devrimiyle çağdaş Türkiye'nin inşası, 1929 yılı dünya ekonomik krizi, 1940-1944 yılları arası İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki soğuk savaş dönemi... Tüm bu siyasi ve sosyal şartlar altında yaşayarak ülkenin eğitim durumuna ilişkin birbirinden değerli çalışmalar yapan bir insan olarak İ.H. Baltacıoğlu, yaşadığı dönemin ötesinde düşünebilen biridir.

Erken Cumhuriyet döneminde çağdaş eğitim sisteminin kurularak gelişimi için çok önemli fikirler geliştirmiş ve katkılar sağlamış olan İ.H. Baltacıoğlu ile aynı dönemde yaşamış Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Mustafa Necati gibi çok önemli şahsiyetler de bulunmaktadır. Söz konusu şahsiyetlerin fikirleri başta olmak üzere dönemin Atatürkçü eğitim felsefesi ve politikaları,⁷³ kabul edilen ve benimsenen eğitimsel özellikleri incelendiğinde Türk eğitim sisteminin gelişimi için temel alınabilecek birçok nokta olduğu görülebilir. Bu çerçevede günümüz Türk eğitim sistemine ilişkin eleştirel bir değerlendirme yapılacak olursa; sistemde bulunduğu noktadan "gerileme, bir geriye gidiş"ın söz konusu olmadığı; ancak bunun aksine eğitim tarihinden nasibini almayan "bir kötüye gidiş"ın mevcut olduğu söylenebilir.

Son olarak, İ.H. Baltacıoğlu gibi Türk eğitimine hizmet etmiş önemli düşünürlerinin eğitime dair görüşleri, bu çalışmada olduğu gibi günümüz yaklaşımları bağlamında ele alınıp değerlendirilebilir. Bu tür eğitim tarihi çalışmaları, alanyazında önemli ve fakat yeterince incelenmemiş araştırma konuları arasında yer almaktadır.

Kaynaklar

AKPINAR, Burhan: "Yapılandırmacı Yaklaşımda Öğretmenin, Öğrencinin ve Velinin Rolü", *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 16, Ankara 2010, s. 16-20.

ALTIN, Hamza: "II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramları İle İlgili Düşünceleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: XXXIII, Sayı: 55, Ankara 2014, s. 219-252.

ARSLAN, Mehmet: "Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl: 40, Sayı: 1, Ankara 2007, s. 41-61.

⁷³ Safa Öcal, "Atatürk ve Milli Eğitim", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 28, İstanbul, Şubat 1984.

ASLAN, Dolgun - AYDIN, Hasan: “Yapılandırmacı Öğretim Kuramının Felsefi Paradigmaları: Bir Derleme Çalışması”, *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, Uşak 2016, s. 56-71.

AYDIN, Hasan: “Eleştirel Aklın Işığında Postmodernizm, Temel Dayanakları ve Eğitim Felsefesi”, *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, Çanakkale 2006.

AYDIN, Hasan: *Felsefi Temelleri Işığında Yapılandırmacılık*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara 2012.

AYTAÇ, Kemal: “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl: 17, Sayı: 1, Ankara 1984, s. 237-248.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Pedagojide İhtilal*, İstanbul 1964.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Çocukların Terbiyesi*, Halk Kitapları Dizisi, Yeni Adam Yayınları, Şaka Matbaası, İstanbul 1948.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Öğretmen*, Kültür Basımevi, İstanbul 1944.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Rüyamdaki Okullar*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1944.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *İçtimai Mektep*, Maarif Matbaası, Ankara 1942.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: “Hayatım”, *Yeni Adam*, Sayı: 221, İstanbul, 23 Mart 1939.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: “Hayatım”, *Yeni Adam*, Sayı: 224, İstanbul, 13 Nisan 1939.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Toplu Tedris*, Sebat Basımevi, İstanbul 1938.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Mürebbilere*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1932.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Terbiye*, 1932, Semih Lütfü Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1931.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Umumi Pedagoji*, Milliyet Matbaası, İstanbul 1930.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı: *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, Yayına hazırlayanlar: Rıdvan Canım - Remzi Yavaş Kıncal, MEB Yayınları, İstanbul 1927.

BROOKS, Jacqueline Grennon - BROOKS, Martin G.: *In Search of Understanding: The Case for Constructivist Classrooms. Association for Supervision and Curriculum Development*, Prentice Hall, New York 1993.

BROOKS, Jacqueline Grennon - BROOKS, Martin G.: “The Courage to be Constructivist”, *Educational Leadership*, Volume: 57, Number: 3, USA, November 1999, p. 18-24.

CRESWELL, John W.: *Nitel Araştırma Yöntemleri (Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni)*, Çev: Mesut Bütün-Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2015.

DAY, Ian: *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*, Routledge Publications, London 1993.

DEMİREL, Özcan: *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*, 22. Baskı, Ayrıntı Matbaacılık, Ankara 2015.

DEMİREL, Özcan: *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, 21. Baskı, Ayrıntı Matbaacılık, Ankara 2015.

DEWEY, John: *Experience and Education*, NY: Macmillan Company, New York 1963.

ER, Sühendan - ARAL, Neriman: “Yapılandırmacı Yaklaşımın Göre Düzenlenmiş Sınıflarda Öğretmenin Rolü”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 35, Erzurum 2008, s. 391-396.

ERASLAN, Levent: “Unutulan Büyük Eğitimci: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Eğitimci Dergisi*, Ankara 2013, s. 42-44.

ERDEM, Eda - DEMİREL, Özcan: “Program Geliştirmede Yapılandırmacılık Yaklaşımı”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 23, Ankara 2002, s. 81-87.

FOSNOT, Catherine Twomey: *Oluşturmacılık: Teori, Perspektifler ve Uygulama*, Çev. Soner Durmuş, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara 2007.

GÜNAY, Rafet: “Eğitim Fakültesinde Görevli Öğretim Elemanlarının Yapılandırmacı Öğretmen Algıları”, *İlköğretim Online*, Cilt: 14, Sayı: 3, Ankara 2015, s. 845-861.

IŞIK, Zeynep: “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Yaklaşımı”, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 9, İstanbul 1997, s. 255-261.

JONASSEN, David: “Designing Constructivist Learning Environments”, *Instructional-Design Theories and Models (A New Paradigm Of Instructional Theory)*, Volume: II, Edit: Charles M. Reigeluth. New York 1999, p. 215-240.

ÖCAL, Safa: “Atatürk ve Millî Eğitim”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 28, İstanbul, Şubat 1984.

ÖZDEN, Yüksel: *Öğrenme ve Öğretme*, Pegem Akademi Yayıncılık, 11. Baskı, Ankara 2011.

SCHCOLNIK, Miriam - KOL, Sara - ABARBANEL, Joan: “Constructivism in Theory and in Practice”, *English Teaching Forum*, Volume: 44, Number: 4, Israel 2006, p. 12-20.

TABER, Keith S.: “Chemistry Lessons for Universities: A Review of Constructivist Ideas”, *University Chemistry Education*, Volume: 4, Number: 2, London 2000, p. 63-72.

TONBULOĞLU, Betül: “Mustafa Satı Bey'in Görüşleri Doğrultusunda Yapılandırmacılık Anlayışına Farklı Bir Bakış Açısı”, *Electronic Turkish Studies*, Volume: 9, Issue: 8, Ankara 2014, p. 841-852.

TOZLU, Necmettin: *İsmayıl H. Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1989.

YAŞAR, Şefik - GÜLTEKİN, Mehmet: “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araç-Geçer Kullanımı”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi-Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*, Ed. Cemil Öztürk, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2006, s. 287-311.

YILDIRIM, Ali - ŞİMŞEK, Hasan: *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Genişletilmiş 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.